

FOIȘOARA

TELEGRAFULUI ROMAN.

Nr. 6.

Sibiu 10 Martie 1876.

Anul I.

Apare la doue săptămâni. Corespondințele să se adreseze la redacțiunea Telegr. român cu adausul „pentru Foișoară“.

STUDII ASUPRA STĂREI NOASTRE ECONOMICE.

(Urmare.)

Intorcându-ne acum la țările locuite de Români, ce vedem? — Vedem un pământ încărcat cu tot felul de bogății, care însă abia produce cu ce să hrăniască, ca să zicem așa, o mână de oameni. Pentru ce? Una pentrucă poporul român este înapoiat în cultură și astfel nu știe exploata bogățiile și forțele cu care l'a înzestrat natura; alta, pentrucă este foarte sărac adevărat lipsesc capitalul și prin urmare nu are cu ce să-și procure unelte mai bune și mai spornice întocmai precum nu are cu ce să întreprindă ameliorațiuni mai însemnate uscând mlăstinile și regulând cursul riurilor etc., cu un cuvânt, nu are cu ce să exploateze bogățiile ascunse în sinul pământului.

Aceeași să poate zice despre industria noastră. Poporul român cumpără foarte multe obiecte industriale dela străini și din țări străine cu prețuri adese dobito mai mari decum le-ar pute produce el însuși. Căci neavând capital disponibil de ajuns, chiar și puținele încercări, ce s'a făcut la noi ici colea cu industria în mare, mai totdeauna au fost întovărășite de pagube însemnate descurajind astfel și pe acei cari ar fi avut și ar ave cu ce să continue asemenea întreprinderi.

O mai departe urmare a rarității capitalului este, că spiritul de întreprindere fiind puțin incurajat, cadrul activității omului rămâne foarte mărginit și astfel nefiind cine să folosească forța brațelor, lucrătorii sunt rău plătiți. Lucrul e fără sporiu, obiectele produse sunt rele și scumpe, consumațiunea e mică, bunul traiu lipsesc. Căci după cum am veđut, capita-

lul este cel mai puternic mijloc de a sporî munca și produțiunea alături cu consumațiunea și bunul traiu. În consecință, dacă este să ne croim o industrie națională și cu ea o stare economică mai dezvoltată, înainte de toate trebuie să punem în lucrare toate mijloacele, cari tind a înmulți capitalul și creditul.

A treia condițiune priincioasă industriei este libertatea muncii și concurența. Omul are dreptul de a lucra. Pornind dela acest drept înăscut omului, ce poate fi mai natural decât a lăsa pe fie-care să-și aleagă liber felul de lucru sau profesiunea, care-i convine mai mult. Libertatea muncii nasce concurența. Concurența împinge pe cei ce se ocupă cu aceeași profesiune a crea pe întrecute produse cât mai bune și mai eftine. Unul descopere o mașină mai spornică, care înlocuesce brațele scumpe, altul se trudesce a simplifica și reduce numărul operațiunilor până aci îndatinate, un al treilea aplică un nou metod, care-i înlesnesce munca și face să scadă cheltuelile produțiunii, pe scurt, concurența întotdeauna este însoțită de o propășire economică imediată și în deosebi de o îmbunătățire și eftinătate a produselor industriale. Cuvântul concurență odată pronunțat toate urmările ei binefăcătoare se impun minții în ordinea lor naturală fără vre-o deducțiune măestrită. Omul se nasce liber, prin urmare el are dreptul de a lucra și de a îmbrătoșa profesiunea, care se potrivește mai mult cu aptitudinea sa. A nu lăsa pe cineva să se hrănească cu munca brațelor și conform aptitudinii sale este a calca în picioare dreptul cel mai sfânt, cu care s'a născut omul.

Cu toate aceste a esistat un timp, și nu e departe de noi, când libertatea muncii și concurența erau priivate ca un mare pericol pentru industriași și chiar pentru societatea întreagă. Acesta a fost timpul corporațiunilor, a căror urme și rămășițe astăzi încă nu s'au sters cu desăvârșire. Tendința corporațiunilor

de trista aducere aminte nu era alta decât a monopolisa industria așa, că o samă de oameni, numiți măestri, aveau privilegiul exclusiv de a produce și vinde cutare sau cutare obiecte industriale. Cine voia să dobândească dreptul de a îmbrășa oare-care măestrie, trebuia mai întâi să treacă prin un purgatoriu întreg de esamene și formalități adese absurde, trebuia să alerge dela un măestru la altul cheltuind o mulțime de bani, trebuia să se supună volniciei celor mai mari din corporațiune, cari căutau firesce să îngreueză în tot chipul primirea în corporațiune a noului rival. În urma urmelor, candidații adese erau respinși și astfel nu le rămânea decât a petrece toată viața în serviciul străinului. În unele corporațiuni numărul măestrilor era hotărât odată pentru totdeauna, din altele earăși străinii erau cu totul excluși. Corporațiunile inșiși trăiau întră dăsele în neconțință ură, contestând una alteia dreptul de a produce și a vinde cutare soi de obiecte sub cuvânt, că nu ar intra în competența ei. Așa d. e. un faur nu era îndreptățit să producă inșiși cleștele și șiroafele, de cari avea trebuință în meseria sa, această producțiune fiind monopolul unei corporațiuni deosebite.

Ne-am depărta prea tare de obiect, dacă am cerca să insirăm una câte una grelele și numeroasele calamități, de cari a fost bătuită societatea, pe cât timp a dominat sistemul absurd al corporațiunilor. Destul, că producătorii alătura cu consumătorii erau jertfa unui mic număr de industriași, cari deși uneori leneși și indolenți, aveau totuși privilegiul a trăi imbuibați și a nu îngădui altora să se hrănească poate în sudoarea feții alătura cu ei. Societatea părea a fi desbinată în dove clase: stăpâni și robi. Cei d'ântei aveau dreptul a exploata societatea îmbogățindu-se cu paguba ei, cei din urmă aveau datoria a asuda toată viața muncind pentru stăpânul, care singur se bucura de roadele muncii lor. Producte rele și scumpe, confiscățiuni și procese cu grămada, inchisori și prigoniri de tot felul, stăpânirea ignoranței pretențioase asupra meritului adevărat, — eată consecințele principiului scăleiat, pe care era întemeiat sistemul corporațiunilor! Repețim: pe cât timp a dominat acest sistem, întreagă societate a fost bătuită de grele calamități și industria în loc de a propăși, ea mergea înapoi. Dacă este așa, atunci oare ce să zicem de Români și în deosebi de Românii din Austro-Ungaria, cari necum să se fi putut face măestri independenți, ei așa zicând până mai eri alaltăeri nu erau îndreptății nici măcar a intra ca învățacei în serviciul industriașilor străini. Prigonii și despoiați chiar și de dreptul a dobândi proprietăți imobile și a locui prin orașe, lor nu le era îngăduit a se hrăni din roadele muncii lor. Unelte fără voință date pe mâna stăpânilor străini ei priveau

cu resignațiunea celor osândiți la robie pe viață, cum trec anii, dela cari nu aveau să spereze decât maltrătări și suferințe nesfârșite. În această stare de lucruri, libertatea muncii și profitul fiind monopolul unui mic număr de industriași neromâni, nu trebuie să ne mirăm, dacă industria nu a prins rădăcini în poporul român.

Eată dar una din cauzele principale, care și astăzi, când libertatea muncii și concurența au ajuns a fi proprietate comună, care și astăzi zicem reține pe poporul nostru a îmbrășa meseriile încetând astfel cu dărăburirea proverbială a moșioarelor întră numeroșii copii și nepoți. În adevăr, neputința de odinioară a se ocupa cu întrepinderi industriale pare a fi o boală, de care poporul nostru încă nu s-a vindecat cu desăvârșire. Țăranii în deobște și mai ales țăranii înapoiați în cultură din firea lor fiind aplicați a rămâne credincioși tradițiunilor ruginițe, ei continuă și astăzi a trăi în convingerea, că petecul de pământ rămas dela moși și strămoși este singurul adăpost pentru asigurarea existenței sale. A desrădăcina din țăranii această convingere greșită arătându-i noile isvoare de câștig puse la dispoziția fie-cărui de când cu libertatea industriei este o problemă grea, foarte grea, dar' nu este cu neputință. Și cine este chemat a rezolvi această problemă? Negreșit inteligența în frunte cu preoții și învățătorii noștri, cari vin mai adeseori în nemijlocită atingere cu clasele muncitoare, cu țăranii. Pe dată ce fie-care din preoții noștri se va potè mândri a fi așezat în tot anul măcar câte 2—3 copii din comuna sa la vre-o meserie, numărul industriașilor români va începe a crește cu repejune. Cu chipul acesta și sprijinit fiind preotul de învățător, care are să deștepte în elevii sei iubirea pentru meserii, în curând vom reuși a pune industriei noastre o temelie, pe care ușor să poate clădi mai departe. În adevăr, o propășire grabnică a industriei naționale atarnă în mare parte dela stăruință și zelul, cu care preoții și învățătorii noștri vor căuta să indemne pre țăranii și pre copiii acestora la îmbrășosarea diverselor meserii. Am merge pre departe dacă am voi să esaminăm una câte una celelalte multe condițiuni priincioase industriei, — condițiuni și așa parte în deobște cunoscute parte atinse în trecut în aprecierile de mai sus. Până a nu termina cu partea a doua a tractatului de față reamintim, că pe cât timp industria nu va fi dobândit la noi dreptul de împământenire, dorința noastră de a vedè realizându-se un progres mai însemnat pe terenul dezvoltării economice va rămâne — neimplinită.

(Va urma.)

D. Comșa.

GRĂDINA SCOALEI POPULARE.

(Un cuvânt către toți amicii scoalei).

(Urmare și sfârșit.)

Prin instituțiunea indegelată noi știm a deștepta interesul și priceperea elevilor chiar și pentru mijloacele de învățământ din economie, la cari nu au parte de câștig. Pentru de a sporî însă și în cazul acesta interesul elevilor pentru înaintarea lucrului, am practisat, cu deosebire la plantarea napilor etc. modalitatea de a distribui singuraticile șiruri și a scrie în capul fiecărui șir numele elevului ce îl cultivă; de asemenea am purces la sădirea și nobilitarea pomilor, la semănarea cerealelor și a trifoiului; elevii nu pregetau a cerceta des aceste parcele, comparând deosebita șiruri și plantele singuratic; acurateța cu care să esecuta lucrul totdeauna putea servi de model și succesul material a fost surprinzător. Folosul cel mai însemnat însă este cel moral, căci elevii câștigă o deosebită plăcere la lucru și se îmbărbătează prin succesul dobândit. *)

Este un adevăr al pedagogiei indeobște cunoscut că, învățătorul numai așa poate educa pre copii spre moralitate, dacă viața sa este în deplină congruență cu învățătura lui, devenind el astfel pentru elevi un model vrednic de imitat. Voind a deda pre tinerime la economie, vom ajunge acest scop mai cu înlesnire, dacă pe lingă învățătura și esemplu viu îi vom deprinde din copilărie a economisa. Oamenii devin economi dacă de timpuriu se dedau la curățenie, la ordine și la diligență, însușindu-și totodată și o cantitate de spirit de speculațiune, și dacă de timpu-

*) In anul 1868 eram administrator de moșie in Germania. Pe un loc, in care din cauza unei prea mari umezeli mulți ani nu crescuse nimic bun, ajunsei a cultiva nește holde foarte frumoase, după ce isbutii a depărta umezala prea multă prin scocuri subterane. Era greu lucrul in sine și imi făcea multă ostăneală, căci aveam să supraveghiez vro 150 lucrători. De multe ori eram nevoit a lucra până noaptea târziu pentru de a face planurile și socotelile nivelării. Pe timpul semnatului vremea a fostu bună, luna lui Maiu se apropia și cu ea un prospect pentru o recoltă atât de bogată, încât nici oamenii cei mai betrâni nu-și aduceau aminte de așa ceva. Deși preste zi aveam foarte des ocaziune să trec printre acele holde, totuși apropiându-se sara nu me puteam reținē de a nu privi de nou, pe lingă toată ostăneala, la acele holde aurii din un loc ascuns și liniștit. „Cum se 'ntemplă“ imi zise într'o zi proprietarul bunului, care abunăsămă nu era amic al naturei, „de D. Ta eși mereu spre a privi la acele holde, deși ele nu-ți aduc D. Tale gălbiorii in pungă?“ Sirmane om, imi cugetai, nu ai gustat nici odată farmeacul bucuriei, procurate de succesul unui lucru, chiar și când nu ai avut însuși a te bucura de folosul material rezultat din el?

riu stărnim in copii dorința de a intrebuița cu folos in viața practică de mai târziu, fructele grădinei sau ale oficinei scolare. Avēnd deapaurarea acest scop in vedere, și ajungēndu'l chiar numai pe jumetate, am progresat in economia națională incet dar sigur, și progresul va deveni in tot cazul mai general decum ar fi el când in fiecare comună am avea o școală de agricultură, o economie de model, învățatori ambulanti și o mulțime de reuniuni economice și industriale.

Cea d'antēi și mai însemnată rezerință pentru grădina școlară este învățătorul. Lipsindu-i acestuia iubirea și plăcerea la lucru, in curēnd el își va perde și perseveranța, lipsindu-i practica el ve perde timpul cu incercări zădarnice. Astfel grădina școlară va deveni un loc pustiu, idea frumoasă se va preface in o desamăgire amară și toate admonițiunile dimpreună cu amenințările oficiilor scolare vor remanē fără efect.

Dupăce învățătorul își va fi însușit cunoștințele necesare, atunci e timpul de a purcede la alegerea unui loc potrivit pentru gradină și al câștiga ca proprietate a scoalei dela comună. Pentru a deveni grădina școlară un loc, in care copiii să petreaca cu predilecțiune, e de lipsă ca, ea să fie in cât să poate in nemijlocita apropiare a scoalei. *) Calitatea pamēntului numai intr'atât vine in considerațiune, intrucât să nu se aleagă un loc cu totul nepotrivit: precum sunt d. e. locuri prea espuse arșitei soarelui, sau prea umbroase, locuri de pe precipișurile dealurilor, sau prea mlăștinoase, precum și locurile prea petroase sau cu un pamēnt prea lutos. Apă curgătoare, sau o fântăna in nemijlocita apropiare a grădinei e de dorit, dar nu este de neapărată trebuință.

Adese să va designa pentru grădina școlară o parte din pășunea comunală, sau alt loc ințelenit. In acest cas e de lipsă a săpa locul cu unul, sau cu doi ani mainainte cam de $\frac{3}{10}$ metri (1 urmă) de afund cultivāndul cu plante de sapă și anume cu de acele, cari umbresc pamēntul. Astfel isbutim a stirpi buruienile și a face pamēntul pufătos. In cazul când vro comună s'ar decide a-și intemeia o grădină școlară in timpul cel mai de aproape in un loc tăiat din pășunea comunală, atunci ar fi de lipsă ca, acest loc să se sepe încă in primăvara aceasta, pentruca apoi in a 1877 sau 1878 să se poată intrebuița spre adeveratul ei

*) Alergarea și brusirea copiilor in grădină, se'nțelege nu să va suteri. Aceasta să poate face in curtea scoalei, și pentru jocurile cu mincea esteloc destul, prin sat. Cu toateaceste grădina poate deveni loc de predilecțiune al copiilor invețându-i a construa umbrare de vițe de vie și de fasole, și scaune de pajiște.

scop. O condițiune neapărată este o îngrădire bună a grădinei. Aici atingem un punct care poate să facă începutul unei instituțiuni foarte folositoare. Făcându-se la început un gard mort, el cu încetul se poate înlocui cu ajutorul copiilor prin un gard viu. Satele vor avea așa o înfașurare mai veselă; pericolul de foc se va micșora, și aceasta este de ajuns pentru de a me însufleși pentru grădina școlară.

O estindere de pământ cam de 1440 □ metri (400 □^o) ar fi de ajuns pentru grădina școlară. Din acest loc 360 □ metri (100 □^o) s'ar pute întrebuința pentru școala de pomi și de vițe, 360 □ metri pentru cultivarea de cerealii, 360 □ metri pentru legumi și restul pentru cultivarea de flori, tufe și pentru cărări. Putându-se câștiga un loc mai mare, cu atât mai bine; atunci straturile fiecărui elev devin mai mari, rămânând tot odată și loc mai mult pentru lucrarea comună, ceea ce contribuie la cultivarea spiritului de asociațiune. Folosul ce l'ar aduce grădina, s'ar pute da sau învățătorului, sau s'ar pute consacra pentru festivități școlare, pentru procurarea de mijloace de învățământ. Potem cultiva încă pomi și arbori înalți sub a căror umbră v'om destina locul pentru gimnastică. Și stăpăritul are loc aci. Pentru început toate aceste și care le vom înșira mai jos nu sunt însă neapărate trebuințe a unei grădini școlare. E cu mult mai bine a se mărgini deocamdată la o parcelă de pământ mai mică și la mai puține ramuri de cultura, de cât ași risipi puterile și a face apoi din grădina școlară un cuib de buruieni.

Intro grădină de școală mai estinsă ași da băieților spre îngrijire: școala de pomărit și viierit, cultura plantelor, creșterea pomilor, a arborilor și tractarea gardului viu; ear fetelor: cultura legumilor și a florilor.

In grădina școlară să-se cultive numai astfel de plante, care pentru țara noastră sunt recunoscute de folositoare; in alegerea potrivită a celor mai de lipsă și mai folositoare plante zace toată măestria. Fără îndoială unii au mers prea departe cu introducerea prea multor soiuri de pomi și de vițe din țări străine, și cei mai buni pomologi și viieri deja a convenit a alege din marea mulțime unele puține dar bune soiuri pentru a le răspândi in întreaga țară. Prin cultivarea multor soiuri in grădina școlară am confunda numai pre copii și le am îngreua alegerea altorilor buni. — După un timp mai îndelungat locul, unde a stat școala de pomărit și viierit să se schimbe cu locul, unde s'au cultivat plantele agricole și legumile.

Tabla pentru plantele agricole se imparte mai potrivit in 4 despărțăminte, introducând un fel de economie de patru câmpuri cu ogor semănat. Prefer aici plantele de nutreț, pentru că țara noastră, care prin pozițiunea ei este avisată la economia viteilor, încă nu se ocupă cu cultura artificioasă a nutrețului.

Despărțământul I. 1. Trifoiu roșiu. 2. Trifoiu alb. 3. Trifoiu hibrid. 4. Luțernă lupulină: (L. neagră). 5. Earba englezească. 6. Earba lui Timoteiu. 7. Earbă franțuzească.

Despărțământul II. 1. Napi de nutreț pentru prăsiere de semănță. 2. Unul sau unele soiuri bune de cartofi. 3. Bob. 4. Măzărache. 5. Lupină vânăată. 6. Liute. 7. Hrișcă, (o parte gunoit)

Despărțământul III. 1. Sorgul de zăhar (Mohor dulce). 2. Sorgul italianesc. 3 și 4 grâu de toamnă, cu scop de a arăta, care dă cea mai bună semănță. 5, 6, 7. secară semănată in diferite adâncimi.

Despărțământul IV. Ovăs semănat rar, ca printre el să se arunce semănța soiurilor de trifoiu și de earbă, enumerate la despărțământul I.

Apoi se samănă separat in două despărțăminte pe tabla comună, luțernă vânăată și esparsetă, cari rămân pe același loc atâta timp, cât perenează. Toate plantele agricole se samănă cu mâna și in șiruri, pentru de a înlesni plivitul și răritul, și totdeauna a stărni in copii intersul pentru semănatul in șiruri și pentru observarea adăncimeii cuvinte. Semănța dela toate plantele sa adună pentru de a o răspândi intră popor. Pe parcela învățătorului să poate face o încercare cu cartofi, pentru de a demonstra mărimea euvenită a cartofilor de plantat.

Tabla pentru legumi să imparte mai potrivit in trei despărțăminte, pentru a introduce și aici ca la școala de agricultură din Mediaș o schimbare potrivită intră legumile, carora le prieste pământ gunoit de curând, și acele, cari pretind un pământ gunoit de an, precum și intră acele, cari cresc mai bine intr'un pământ negunoit. Numai o parte din diferitele legumi să țin pentru producerea semănței. Legumile să samănă cu puține excepțiuni cu mâna; semănța trebuie schimbata adeseori. Intr'un pat cald (fără ferești), cu rogojini, se produce răsădul. —

Dintre arbori să se semene la marginea grădinei numai din cei indigeni câte doi sau trei din fiecare soi ca reprezentanți; frăgari (duși) sa nu lipsească! —

Câte nu să pot demonstra într-o astfel de grădină ! La napii de nutreț d. e. să poate demonstra întrebuințarea urinei; prepararea compostului să poate face întrun unghiu ferit al grădinei; la pomi să pot așeza cuiburi artificioase pentru păseri folositoare; sobolul să nu se uciadă, ci să se îndrepte acolo, unde scormonitul lui nu strică etc.

Spesele unei astfel de grădini scolare sunt neînsemnate, dacă copiii se îndatorează a întoarce la seceriș în fie care an semința primită. Elevii dela scoala de agricultură din Mediaș au semănat în anul 1875 în grădina scolară pe un loc de 300 stânjini pătrați plante agricole; din anii trecuți a fost puțină semință la dispoziție și spesele acestei grădini botanice-economice sunt următoarele:

1) semință, cumpărată dela Metz și C ^o în Berlin inclusive porto	fl. cr.	
	9	10
2) Căraușie pentru 25 cară de năsip și lucrul risipitului pe căările grădinei	9	30
3) Patru căre gunoiu incl. căraușie	2	20
4) Plivirea și curățirea cărărilor grădinei în timpul feriiilor	2	—
Suma.	22	60

Spesele pentru semințe vor fi pe anul 1876 cel mult 4. fl. și spesele pentru îngrijirea cărărilor vin a se face tot numai la trei ani. Grădina de flori și curățirea curții a costat pe anul 1875. fl. 4. — Toate celelalte lucruri a le grădinei scolare le au făcut elevii. Este foarte folositor, și eu recomand tuturor învățătorilor ași face dela început un ziar și o cărtică de notițe, în care să se însemne din timp în timp observările și experiențele făcute. —

În sfârșit voiesc a mai aminti că, la scoalele populare cu mai multe clase se ușorează tare înființarea grădinei scolare, dacă conlucră mai mulți învățători la susținerea ei. Un învățător primesce conducerea scoalei de pomărit și viierit, al doilea supraveghează tabla cu plantele agricole, al treilea primesce cultura de flori și legumi, al patrulea stupăritul etc. Toate acestea se desvoaltă de la sine, dacă lucră cineva cu plăcere și interes.

Dr. Salfeld.

FOIILE LITERARE ROMĂNE DINCOACI DE CARPAȚI.

I.

Ve d ënd cu începutul anului 1876 ivindu-se pe terenul jurnalistic literare deodată trei foi noue: „Scoala română“, „Higiena și scoala“ și „Foișoara

Telegrafului român“ în momentul ăntei am cugetat, că doară a trecut timpul pocit și acest fenomen literar este de bun auguriu pentru literatura și cultura poporului român. Inse o mai de aproape cercetare a aparițelor jurnalistic-literare de vro 30 ani incoace, m'a convins, că la noi cea mai mare parte a întreprinderilor jurnalistic-literare a fost și sunt efemere și trecătoare, lipsindu-le mai înainte de toate spiritul conducător. Puținele puteri literare, de care dispunem, în loc de a se concentra și a porni într-o direcțiune, s'a risipit și fie care ș'a urmărit calea sa. Pe horizonul literaturii a apărut des creațiuni jurnalistic-noue însă, nefind sprijinite de publicul nepăsător, ele, bune și rele, au dispărut tot așa de des. Aceste schimbări continue și încercări diferite n'a putut fi însoțite de progresul dorit, ci în decursul timpului a produs rezultatul trist ce'l vedem astăzi cu ochii.

Noi românii dincoaci de Carpați suntem aproape la trei milioane de suflete, un număr destul de însemnat pentru de a pute pretinde viață și cultură. Nu este destul a ne mângăia cu frasa des întrebuințată, că românul n'a perit și nu va peri; nu este destul, ca un popor să viețuiască numai fizice — aceasta o fac și popoarele selbatice — ci trebuie să dovedim viața noastră prin cultură, punând existenței noastre o basă sigură prin dezvoltarea facultăților spirituale.

Numai atunci am satisfăcut cerințelor timpului, numai atunci am înțeles glasul secolului, care chiama pre cei slabi la moarte și pre cei tari la viață. Viață sau moarte? Una din doue este și pentru noi. Alegeți!

La ori ce întreprindere, fie cât de neînsemnată se cere pentru de a ajunge la rezultatul dorit un metod, un sistem, un plan. — Oare întreprinderile spre a înavuți literatura și a înainta poporul în cultură, se nu aibă lipsă de un metod, de un sistem, de un plan? Oare literatura și cultura unui popor, este cauză așa de neînsemnată, încat n'avem a ne îngriji de ea? Terenul literar se fie dat pe mâna unor chiemați și nechiemați, cari să sburde pre el cum le place? oare nu e interesul aci destul de mare, ca terenul să fie sub grija și scutul națiunei?

II.

Dacă urmărim jurnalistică noastră literară dincoaci de Carpați până la începuturile ei, făcute prin „Foaia Duminecii“ la a. 1828 vedem că curându dup'aceea „Foaia pentru minte, inimă și literatură“ *)

*) „Organul Luminărei“ din Blaj ș'a trecut cu vederea Red.

suplementul de la „Gazeta Transilvaniei“ reprezenta literatura pe acest teren. După firea lucrului ea trebuia să fie mai mult o foaie enciclopedică, care ținând cont de împrejurările de atunci, să corespundă pe deplin cerințelor. Poporul român reinviat însă a făcut pretențiuni mai mari și „Foaia pentru minte, inimă și literatură“ a încetat. A apărut în Pesta „Aurora“ o foaie beletristică, care servia mai mult puterilor tinere ca teren de exerciții și emulare, decât pentru îndestularea publicului cetitor. Ea fu înlocuită prin „Familia“, care față cu „Aurora“ a dovedit oarecare progres, apropiindu-se junii de vârsta bărbătească; dară pre lângă toate acestea nu se poate zice, că „Familia“ corespunde pe deplin misiunii, ce o are în jurnalistică literară. La anul 1867 a eșit în Blaj „Arhivul“, o foie, care fără îndoială dintră toate foiele noastre literare a fost mai bine redactată. Însă fiind terenul ei numai istoria și filologia, ca științe, n'a putut afla la români destul public sprijinitor și a trebuit la a. 1871. spre dauna literaturii să încete. Organul Asociațiunii transilvane „Transilvania“, care ar fi trebuit să suplinească „Arhivul“ și „foaia Gazetei“, a ramas de parte, departe de țel. — „Transilvania“ neapriginită de nimine, și lipsită de colaboratori duce o viață posomorită. Foi teologice-bisericești au apărut în Orade „Amvonul“, în Arad „Speranța“ și „Lumina“ însă ele a tras de moarte chiar de la naștere și astăzi toate trei s'a sfârșit viața dureroasă. Minune! 7 diecese române nu sunt în stare să susțină batăr o foaie bisericească. *)

Foi pedagogice și de școală încă s'a tipărit la noi. „Amicul Școlii“ a trăit ceva mai mult, ca „Organul pedagogic“. S'a scos apoi la lumină „Foaia școlastică“ în Blaj, „Școala“ în Gherla „Școala română“ în Sibiu „Higiena și Școala“ în Timișoara și „Foișoara Telegrafului român“ încât reprezintă ea pedagogia; tot foi tinere încă, cari până acum n'a putut da dovedi despre vitalitatea lor.

Științele reale sunt reprezentate la noi prin „Economul“ din Blaj, o foaie, ce lipsită de colaboratori și de prenumerați a suferit în eșirea sa multe și lungi intrerumperi. Mai avem în sfârșit a înșira și o foaie beletristică pentru țerani: „Ședătoarea“ din Pesta. —

III.

Din cele espuse până aci, oricare se poate ușor convinge, că jurnalistică noastră literară n'a păstrat în decursul timpului un caracter constant, ci a pri-

*) Unele foi de acest fel precum: „Sionul românesc“ „Predicatorul săteanului român“ etc. nu le vedem amintite.

begit în varie direcțiuni. Publicul nepăsător și fără interes pentru propășire n'a ajutat jurnalele rele dar nici cele bune. De altă parte vedem însă imbecurătorul fapt, că poporul român nu duce lipsă de puteri literare, care organizate și conduse ar fi produs rezultate salutare, iar risipite s'a frânt de regulă capul fără vre un folos însemnat pentru națiune. — Starea noastră politică este astăzi de așa, încât noi nu putem aștepta în nici o privință sprijin din afară, nici de la guvern nici de la conaționali, ci suntem avisați la ajutoriul nostru propriu. Dacă vom sta alături cu alte popoare, dacă vom sta, ca poporul român să dovedească viață, dacă vom sta, ca el să existe, trebuie să lucrăm din resputeri pentru cultura lui, căci numai un popor cult își va și crea o stare bună politică, materială și spirituală. În viața poporului jurnalistică literară și chiar și cea politică joacă un rol însemnat și fiind ea bine organizată, sprijinesce în mod însemnat cultura lui. —

Pentru de a ave o jurnalistică literară corespunzătoare, avem după părerile subscrisului următoarele lipse:

1. Ne lipsesc un spirit conducător la întreprinderile noastre literare. Și cine ar ave chemarea, cine ar ave datorința de a fi spiritul conducător?

Nimeni altcineva decât Asociațiunea Transilvană pentru literatura română și cultura poporului român. A făcut această Asociațiune și mult bine până acum mai ales prin stipendii pentru tinerime, dar nu aceasta e unica cale spre cultură! Pe alte căi n'a făcut mai nimica sau chiar nimica. Ea este o jună mândră, care neîncetat se află în negligé și nu poate cuceri. Asociațiunea nu a dat literaturii până acum nici un bold, nici un sprijin, nici un spor; ea se poate asemăna unui candelabru, în care puține lumini sunt aprinse. Dar și din aceste, unele produc numai o lumină obscură.

2. Ne lipsesc concentrarea și o lucrare omogenă a puterilor literare. Dacă fie care apucă pe o cale separată este un rezultat cu nepotință, mai ales când lipsesc sprijinul atât din partea publicului, cât și din a colaboratorilor. Un singur bărbat, fie cât de învețat, nu e în stare să scrie o foaie literară; dacă totuși se silește să o face, cum se întâmplă la noi, atunci vine adese ori în perplexitate și — este necesitat să umplă foaia cu ce-i vine a mână. Noi n'avem lipsă de 5 foi pedagogice, fiindcă nu le putem susține și ce este mai rău, nu le putem redacta bine. Însă dacă acei bărbați cari lucră astăzi la foile pedagogice, se vor grupa toți lângă o singură foaie și vor statorni un program, după care a u

se lucre, atunci numai că această foaie pedagogică va satisface dorințelor omilaterale, ci va fi și sprijinită din partea publicului, și se va apropia de țelul, la care voiesce să ajungă.

3. Ne lipsese publicul cetitor. O calamitate, ce nu se poate delătura dintrodată. Publicul numai atunci va sprijini literatura, când va afla oare care interes la scrieri. Pentru de a produce în el acest interes, trebuie se considerăm cerințele lui și să ne acomodăm împrejurărilor. Nu este de lipsă a ne uita la alte popoare mai înaintate ca noi și a încerca a le imita orbește instituțiunile lor. Deși poporul nostru este supus acelor legi de dezvoltare, ca și altele avem totuși a ține cont de împrejurările actuale ale noastre. De altă parte preoții și învățătorii nostri sunt chemați a lumina poporul arătându-i scopul și folosul scrierilor bune.

IV.

Venim acum la întrebarea: ce fel de foi literare sunt de lipsă pentru început și starea noastră de azi? Care se fie cuprinsul și ce program trebuie să aibă fiecare?

Respunsul potrivit la aceste întrebări îl aflăm în scopul foilor în deobște și în lipsele acelor pentru cari să scriu.

După priceperea și convingerea mea foile următoare cu cuprins anumit sunt de lipsă:

1. O foaie pentru agricultură. Poporul român este popor agricultor; din aceasta trăiește azi, și de aci își formează fundamentul pentru viitor. A păstra și cultiva acest teren de activitate înșamnă a fi, a pierde din el înșamnă a nu fi, și este îngrozitor vedând cum în mai multe părți români, neștiind produce și economiza, perd tot mai mult din pământul lor. Deci o foaie economică cu scop de a răspândi învățăturile despre ameliorarea stărei materiale a poporului este de neapărată trebuință. Cuprinsul foiei ar trebui se fie: a) agricultura, b) creșterea și nobilizarea animalelor domestice, c) pomăritul, grădinăritul și viieritul, d) zidirea caselor etc. adecă toate, ce pe agronomul român au să-l facă mai avut, mai economic și deștept. La noi se află un număr frumos de bărbați de specialitate, cari au absolvit academii agronomice, precum și alți economi culți și practici. Dacă toți aceștia se vor grupa în jurul foiei de agricultură, ea negreșit va corespunde cerințelor, și va produce mult bine pentru țărani nostri.

2. O foaie beletristică pentru țărani. Dacă foaia agronomică are de scop îmbunătățirea stărei materiale, această foaie trebuie să țin-tească la dezvoltarea spirituală a economilor nostri. Inima, iubirea cătră aproapele, cătră țară și națiune, sunt simțeminte, pre cari foaia beletristică trebuie să le cultive la cetitorii sei. Pornind dela familie să poarte pe cetitorul în țară și în lumea întreagă, ca astfel țărănul să ajungă la cunoștiințele principale despre viața socială, și despre fenomenele și tainele naturii ¹⁾. Știlul să fie popular, limba curat românească, cum o vorbește poporul și toate tractatele scrise într'un mod ușor de înțeles. E lucru firesc, că pentru a pute redacta o astfel de foaie se recer multe puteri, cari ar trebui să-se îngrijească pentru o variabilitate plăcută în materie așa ca fiecare numer să aibă un interes deosebit pentru cetitori. Este greu a face pe țărăn să cetească jurnale mai ales dacă ele nu sunt de interes deosebit pentru el; deunde urmează, că numai nu le mai ia amănă, dar își perde chiar și pentru viitor placerea de a se ocupa cu cetirea.

3. O foaie beletristică pentru inteligență. — Această foaie are de a se ocupa mai ales cu așa numita „literatură frumoasă“ adecă cu lirica, novelle, romanuri, drame, descrieri etc, pentru de a introduce familiile române în viața socială și în lumea cultă. O parte înșemnată a materiei să fie tractată în deosebi cu privire la cultivarea spiritului și inimei femeiesci. Femeia are o misiune înaltă în viața popoarelor; de la femei atărnă în mare parte progresul popoarelor, fiindcă toate se reduc la creșterea generațiunii viitoare ²⁾. Material pentru o foaie beletristică se află destul la alte națiuni. Și noi, până ce v'om fi în stare a produce ceva bun original, ne putem ajuta de o camdată și cu traduceri bune. O deosebită grije în tratarea materiei trebuie să avem cu privire la stil: el să fie elegant și ales. Pentru de a fi fiecare ram al beletristicii bine reprezentat, să recer firesce mulți calaboratori. Neavându-i astăzi pre toți, căți ne-ar trebui, îi vom ave mâne, căci prin acfivitate să cultivă și perfecționează și scriitorii.

4. O foaie pedagogică. Școala e fundamentul stărei materiale, stărei spirituale și a culturii indeobște. Prin școală trecem de la moarte la viață.

¹⁾ Din aceste motive am scris în „Seđătoare“ „Om de omenie“ și „S'a schimbat vremile“.

²⁾ Din acest motiv am publicat în „Familia“ în decursul anilor mulți articli cu privire la cultivarea spiritului și inimei femeiesci.

Sufletul scoalei este învățătorul. El pregătește cetitorii; el face din tinerime cetățeni buni, el crește generațiuni nouă, speranța și asigurarea viitorului.

Învățătorul are și el lipsă de perfecționare; și el trebuie să-și țină puterile lui spirituale neîntrerupt în activitate; și el trebuie să aibă cunoștință despre progresul științei, despre metoda nouă de învățământ etc, etc. A-l face cunoscut cu aceste este chemarea foaiei pedagogice. Numărul mare de foi pedagogice, ce le avem astăzi este dovadă că, nu ducem lipsă de colaboratori pentru o astfel de foaie. Și apoi mai sunt puteri destule, cari încă în această privință n'a intrat în cercul activității. Profesorii gimnasiilor, membrii senatelor scolastice consistoriale, inspectorii școlari, — toți ar putea contribui, fie câtuși de puțin, la prosperarea foaiei pedagogice. —

5. Doue foi bisericești pentru ambele confesiuni a le românilor.

Și de o parte și de alta atâți preoți studiați, sunt destui redactori și colaboratori, ear numărul abonenților este garantat prin numărul mare de preoți români de ambe confesiuni.

Și clerul are lipsă de multe cunoștințe chiar pe terenul bisericesc și teologic! Deci o discuție și desfășurare a ideilor pe acest teren, pre lingă publicarea ordinațiilor consistoriale și cauzelor administrative ale bisericii ar forma materialul foiei bisericești. —

b) O foaie științifică-literară. „Asociațiunea transilvană“, jertfește o sumă considerabilă pentru susținerea foiei „Transilvania“, fără ca aceasta să aducă vre un folos deosebit poporului român. Fiindcă în jurnalistică noastră dincoaci de Carpați ne lipsește o foaie științifică literară, mainainte de toate ar fi chemat organul asociațiunei transilvane, a suplini acest gol. — Această foaie ar trebui se aibă colaboratori pentru a) limbă și filologie, b) istorie, c) arheologie, d) poezie, e) critică etc.

V.

Asociațiunea noastră transilvană, care este chemată a lucra pentru înaintarea literaturii române și pentru progresul poporului român în cultură, ar afla la noi pe terenul literar un cerc larg de activitate. Am trece peste limitele acestui tractat, dacă am încerca a schița un plan despre modul lucrării. Influența morală, mijloacele materiale disponibile, subcomitetele, ne arată destule căi, pe cari Asociațiunea poate da jurnalistică și prin ea culturii un avânt însemnat. O provocare „ad personam“ la lucru, a celorlora, cari sunt capabili a lucra pe terenul literaturii,

o indemnare pentru împreunarea puterilor literare în conferințe, springinirea întreprinderilor literare prin activitatea membrilor societății ar produce o mișcare generală pe terenul dezvoltării intelectuale. Clerul nostru și mai ales consistoriile noastre cu episcopii în frunte ar pute ajutama cu mult succes această cauză. Ele ar pute cu tot dreptul pretinde de la fie care preot, să cetească foaia bisericească și de la fie care învățător să cetească foaia pedagogică. —

Dacă s'ar lucra din mână în mână, jurnalistică noastră s'ar apropia tot mai mult de înalta ei misiune, literatura ar înainta și cu ea cultura poporului român.

Poporul român nu se pune în potrivea progresului, însă lui îi lipsește priceperea pentru de a face ceva nesfătuit. Deci ori ce progres pornește de la înțelegință.

Sfârșind recomand tuturor barbaților corora le zace la inimă binele poporului român, această cauză spre discuție și doresc sa se afle cât de mulți cari să aproabe ideile aici desfășurate, sau să le combată îndreptându-le. —

Dr. At. Marienescu.

NOTIȚE.

Intr'una din ședințele „societății geologice“ din Londra făcă profesorul Owen o interesantă împărtășire despre aflarea unor rămășițe fosile ale unei paseri cu dinți. Localitatea în care s'a aflat rămășițele este insula Sheppey care zace tocmai la gura Temsei și se ține după geologul Dechen de formațiunea eocenă. Fosilul aflat se compune din căpățină și părți din amendoaue fălcile. Vrednic de însemnat este că, în fălci se aflau doue feluri de dinți: unii cam de 2 milimetri, alții cam de 6 milimetri de lungi. Forma lor era conică, ear structura microscopică arăta caracteristicile oaselor de pasere.

Lungimea ciocului dela osul frontal până la vârf era de 5 centimetri; în proporțiune cu mărimea fălcei superioare mărimea hărcei s'a computat la 15 centimetri. De aci urmează după prof. Owen că, rămășițele acelei paseri, pre care dânsul o numește *Odontopterix toliapicus*, aparțin unei paseri, care este de aproape înrudită cu paserile de apă, ce trăiesc astăzi pe pământ Dar dinții au disparat cu totul din clasa paserilor.